DEBRECENI EGYETEM FOLIA URALICA DEBRECENIENSIA 22.
FINNUGOR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉK DEBRECEN, 2015

Murretta vai kieltä – kielipolitiikka käännösstrategian valinnan taustalla

Eliisa PITKÄSALO

Tampereen yliopisto
Eliisa.Pitkasalo@uta.fi

1. Johdanto

Maailmassa on paljon sellaisia kielen muotoja, joiden luokitteleminen kieleksi tai murteeksi ei ole yksiselitteinen tehtävä. Tällaisia kielen muotoja on myös Pohjolassa (esimerkiksi karjala, kveeni ja meänkieli). Artikkelissani tarkastelen hieman lähemmin meänkieltä ja pohdin kysymystä siitä, missä menee murteen ja kielen raja. Artikkelini aiheena on myös meänkielellä kirjoittavan Bengt Pohjasen romaani *Jopparikuninkhaan poika* (2009) ja sen kääntämisen mahdollisuus – tai mahdottomuus. Artikkelissani tarkastelen meänkielistä versiota, romaanin suomennosta *Rajan kolmas huone* (2011) ja Enikő Molnár Bodrogin unkarinnosta *A csempészkirály fia* (2011).

Jopparikuninkhaan poika kertoo elämästä Suomen ja Ruotsin rajaseudulla. Kertojana on pieni poika, Pänktti. Romaani on samanaikaisesti pienen pojan kasvutarina, kuvaus Ruotsin periferiassa sinnittelevästä kyläyhteisöstä ja myös kokonaisen kielivähemmistön asemaa kuvaava historiikki, kuten Kaisa Mikkola (2011: 53) romaanin *Rajan kolmas huone* kirja-arvostelussa toteaa. Romaania voi oikeutetusti kutsua poliittiseksi kannanotoksi Ruotsin vähemmistö- ja kielipolitiikkaan.

Jo romaanin syntyhistoria on kiinnostava. Bengt Pohjanen, suomeksi, ruotsiksi ja meänkielellä kirjoittava Ruotsin puolen tornionlaaksolainen kirjailija, kirjoitti romaanin ensin ruotsiksi nimellä *Smugglarkungens son*, mutta ensimmäiseksi se julkaistiin Jorma Aspegrenin tekemänä suomennoksena nimellä *Jopparikuninkaan poika* vuonna 2006 ja vasta vuonna 2007 ruotsinkielisenä. Vuonna 2009 Pohjanen julkaisi romaanista meänkielisen version *Jopparikuninkhaan poika*. Vuonna 2011 ilmestyi Jorma Aspegrenin uusi suomennos, joka sai nimen *Rajan kolmas huone*.

Tarkastelen artikkelissani Pohjasen romaania ja sen kahta käännöstä, suomen- ja unkarinkielistä versiota sekä käännöstutkimuksellisesta että kielipoliittisesta näkökulmasta. Etsin vastausta kysymykseen, mitä eroa on sillä, katsotaanko lähtökielinen teos kielellä vai murteella kirjoitetuksi. Tästä lähtökohdasta tarkastelen suomentajan ja unkarintajan käyttämiä käännösstrategioita ja sitä, miten kielipolitiikka vaikuttaa käännösstrategioiden valintaan. Artikkelini tutkimusote on lähtökohdiltaan käännöstieteellinen, mutta aiheen kielipoliittisen näkökulman vuoksi taustoitan tutkimustani pienellä katsauksella meänkieleen.

2. Meänkieli: kieli vai murre

Kielitypologisesti tarkasteltuna meänkieli ei ole itsenäinen kieli. Meänkieli ei ole myöskään puhtaasti suomen kielen murre, koska se on noin 200 vuoden ajan kehittynyt eri suuntaan kuin rajan toisella puolella olevat suomen peräpohjolaiset murteet. Vuonna 1809 Suomi liitettiin Venäjään, ja Haminan rauhansopimuksen mukainen raja vedettiin keskeltä Torniojokilaakson aluetta. Näin historiallisesti, kulttuurisesti ja kielellisesti yhtenäinen alue jaettiin kahtia ja alueet liitettiin kahteen eri valtioon. Suomen puolella alueen väestö oli osa suuriruhtinaskunnan väestöä, mutta Ruotsin puolelle jääneen alueen väestöstä tuli kuningaskunnan perifeerinen vähemmistö (Andersson – Kangassalo 2003: 100). Tämä jako on vaikuttanut ennen muuta alueen väestön kielelliseen ja kulttuuriseen identiteettiin, mutta myös valtakunnanrajan eri puolilla puhutun kielen eriytymiseen.

Rajan vetäminen keskelle yhtenäistä kielialuetta on lähtökohtainen syy kahden kielimuodon eriytymiselle, kuten Eila Söderholm kirjoittaa artikkelissaan. Söderholm luettelee muutamia syitä siihen, miksi meänkieli on erkaantunut suomesta omaksi kielekseen. Keskelle Meänmaata vedetyn fyysisen rajan vetoa seurasi ruotsalaistamispolitiikka, joka veti fyysistä rajaa tiukemman henkisen rajan Ruotsin puolelle jääneen suomalaisasutuksen ja emämaa Suomen välille.

Söderholm kirjoittaa: „Mie uskon, ette jos näissä maissa ei olis ollu ruottalaistamispolitiikkii ja ruijalaistamispolitiikkii, jos meänkieliset ja kainulaiset oltais saanheet läpi historiin oppiit suomen kieltä ja jos heilä olis olheet suomenkieliset koulut ja massamedia, jos het oltais saanheet olla myötä suomen kirjakielen rakentamisessa ja kehittämisessä ja kielen status olis ollu joka tavala parempi, se kyllä suomen kirjakieli olis sopinu heile aivan yhtä hyvin ko pohjaissuomalaisile. Mutta ko oma kieli oon näissä maissa freistattu tappaat ja väkisin oon pakotettu ihmisille tyhä majoriteetin kieltä, se kieli oon erkkaintunnu yhä enämpi suomen kielestä.”

Kahden puolen rajaa kielet ovat erkaantuneet toisistaan ensisijaisesti siitä syystä, että uudet sanat on lainattu meänkieleen valtakielestä, ruotsista, kun taas suomessa on kehitetty omia uusia suomenkielisiä sanoja ja omaksuttu sanastoa esimerkiksi suomalaisesta joukkomediasta. Ruotsin kielen vaikutus meänkieleen johtuu Söderholmin mukaan suomen (ja meän-) kielen alhaisesta statuksesta valtakielen asemaan verrattuna.

Valtion rajan lisäksi meänkielen itsenäisen kielen aseman oikeutuksen puolesta puhuu myös se, että – vaikka artikkelini varsinaisena pyrkimyksenä ei olekaan ottaa kantaa meänkielen poliittiseen asemaan – on itsestään selvää, että Meänmaan asukkaille meänkielen asema kielenä on tärkeä: onhan kieli osa kansallista identiteettiä (ks. Huss 2006: 586). Myös kielitieteellisin tutkimuksin on osoitettu, että on tärkeää, että Meänmaan kouluissa opetetaan nimenomaan meänkieltä ja -kielellä, ei suomensuomea ja suomensuomeksi, koska meänkieli on jo niin paljon etääntynyt suomen kielestä, että meänkielisten on vaikea oppia ja jopa ymmärtää suomen yleiskieltä (ks. Winsa 1993).

Meänkieli on nimenomaan kielipoliittisista syistä itsenäinen, alueellinen kieli, ja se saikin Ruotsissa suomen, saamen, jiddishin ja romanikielen rinnalla virallisen vähemmistökielen aseman vuonna 2000 (Andersson – Kangassalo 2003: 30). Meänkieli ei kuitenkaan ole kielenä homogeeninen, vaan meänkielen eri variaatioita puhutaan eri puolilla aluetta.

3. Murre ja puhekieli kirjallisuudessa

Kaunokirjallisuudessa murteita käytetään ilmaisemaan tavalla tai toisella puhekielisyyttä. Suullisen diskurssin lisäksi murteita käytetään kaunokirjallisen ilmaisun keinona elävöittämään kieltä tai tyylikeinona esimerkiksi dialogeissa luomaan puhujien käyttämään kieleen puhekielen illuusiota. Murteita käytetään myös erilaisissa teksteissä korostamaan murteen merkitystä. Tällaisissa teksteissä – esimerkiksi pakinoissa – murre on itsessään tekstin asiasisältöä tärkeämpi (Koski 2002: 53). 1990-luvun loppupuolella alkanut niin kutsuttu murrebuumi on synnyttänyt hyvin paljon murrennoksia, erilaisista yleiskielisistä teksteistä eri murteisiin käännettyjä tekstejä, esimerkiksi sarjakuvia *(Asterix, Aku Ankka),* kansansatuja (esim. *Parahia tarinoota kersoolle ja aikuusille*) ja uskonnollista kirjallisuutta (esim. *Katekismus*). Murrennosten lisäksi kaunokirjallisuutta kirjoitetaan eri murteilla, esimerkiksi Heli Laaksonen kirjoittaa lyriikkaa Uudenkaupungin (eli Turun) murteella, Rosa Liksom proosaa peräpohjalaisella murteella ja Sinikka Nopola samoin proosaa hämäläismurteella (Makkonen-Craig – Vaattovaara 2007: 402–406).

Murteen käyttö tieteellisessä tekstissä ei ole ainakaan vielä yleistynyt, enkä usko, että se tulee yleistymäänkään. Tieteen kielelle asetetaan toisenlaisia

vaatimuksia kuin vaikkapa kaunokirjallisille teksteille, enkä usko, että tämä ajattelu tulee ainakaan ihan pian muuttumaan tieteellisissä piireissä. Erityisesti tämän esitelmän kannalta kiinnostava kysymys, meänkielen asema itsenäisenä kielenä, korostuu esimerkiksi Birger Winsan kulttuurisessa ja tieteellisessä teossa: hän kirjoittaa tieteellisiä artikkeleita meänkielellä (ks. esim. Winsa 1993). Olen ollut myös tieteellisessä konferenssissa Budapestissa, jossa romanianunkarilainen tutkija ja *Jopparikuninkhaan pojan* unkarintaja Enikő Molnár Bodrogi piti esitelmänsä meänkielellä. Puhuttuna meänkielen asema kielenä ei kuitenkaan ole niin osoittavaa kuin kirjoitettuna, mikä johtunee kirjoitetun tieteellisen kielen konventionaalisuudesta.

4. Murteen ja puhekielen kääntäminen

Murteen kääntäjä ajattelee yleensä kääntävänsä puhekieltä, puhekielen kääntäjä taas käyttää usein murteellisia ilmauksia käännöksessään. Vaikka kaunokirjallisen puheen kääntäjän pitää olla yhtä tarkkana kuin muunkin kirjallisuuden kääntäjän, kaunokirjallisen tekstin kääntäjän työ ei joudu samantapaiseen jatkuvaan tarkkailuun, kuin esimerkiksi elokuvien tekstittäjän työ. Toisaalta kaunokirjallisen tekstin lukija ei useinkaan pysty tarkistamaan lähtökielisestä tekstistä kohtaa, joka ei tulokielistä versiota lukemalla heti aukea, kun taas elokuvan katsoja, joka kuulee – ja ehkä myös ymmärtää kuulemansa – ja lukee tekstityksen samanaikaisesti, kiinnittää heti huomionsa AV-kääntäjän työn ongelmakohtiin.

Murteiden, slangin ja muun puhekielen kääntäminen on ensinnäkin sekä aika- että kulttuurisidonnaista. Pirjo Mäkinen (2001) pohtii artikkelissaan tulokielisen tekstin aikasidonnaisuutta nimenomaan uudelleenkääntämisen näkökulmasta. Kieli muuttuu jatkuvasti, niin myös puhekieli, slangi ja murteet muuttuvat. Tänään puhuttavalla Turun murteella kirjoitetun teoksen kieli on sadan vuoden kuluttua lukevalle yhtä vanhanmakuista kuin *Seitsemän veljeksen* kieli nykylukijalle. *Seitsemää veljestä* ei kuitenkaan ole tarpeen kirjoittaa uudestaan, mutta tämän päivän puhekielen illuusiota tavoittelevan käännöksen uudelleen kääntämistä voi käännöksen kielestä riippumatta ryhtyä harkitsemaan jo viimeistään 2100-luvulla, mikäli halutaan säilyttää lähtötekstin pyrkimys kielelliseen tuoreuteen. Uusi käännös voi tulla tarpeeseen myös käännöksen kielen kulttuurisidonnaisuuden vuoksi. Esimerkiksi lapsille suunnatun kirjallisuuden funktio muuttuu, jos lukijakunta ei ymmärrä lukemaansa. Käännöksen kielen valinta on kuitenkin aina kääntäjän (ja kustantajan) harkinnan varassa.

Murteiden kääntämisessä on syytä ottaa huomioon ensisijaisesti käännettävän murteen kytkökset kulttuuriin. Tämän lisäksi kääntäjän on myös syytä

huomata murteen alueellinen ja sosiaalinen asema sekä olla tietoinen murteen poliittisista taustatekijöistä. Kaunokirjallisuudessa murretta tai muuta puhekieltä käytetään usein repliikeissä erottamaan eri murteita tai puheen tapaa käyttäviä henkilöhahmoja toisistaan. Tunnetuin esimerkki teoksesta, jossa on eri murteita käyttäviä henkilöhahmoja, on Väinö Linnan klassikko *Tuntematon sotilas* (1954). *Tuntemattoman sotilaan* henkilöhahmot rakentuvat niin vahvasti eri murteiden kautta alueellisiin ja kulttuurisiin taustatekijöihin, että romaanin kääntäminen mille tahansa kielelle tuntuu mahdottomalta. *Tuntematon sotilas* on kuitenkin käännetty useille eri kielille, mutta todennäköisesti kuhunkin henkilöhahmoon kytkeytyvä stereotyyppinenkin luonne ja muu kielellinen rehevyys eivät ole useimmissa tapauksissa siirtyneet käännökseen (ks. *Tuntemattoman sotilaan* uuden englanninnoksen kritiikki, esim. Liu 2015).

Kääntämisen tutkijoita on kautta aikojen kiinnostanut kysymys kääntämisen mahdollisuudesta ja mahdottomuudesta. Murteen kääntäminen sellaisenaan lienee mahdoton tehtävä, mutta murteellisen puheen illuusiota voidaan toki luoda erilaisin keinoin, kuten Liisa Tiittula ja Pirkko Nuolijärvi huomauttavat. Kääntäjä voi käyttää siellä täällä murresanoja tuomaan tekstiin puheen illuusiota, hän voi myös muuttaa sanajärjestystä tai käyttää muita keinoja tuomaan tekstiin puheen rytmin tuntua. Suomeen kääntäessään kääntäjä voi käyttää esimerkiksi persoonapronomineista puhekielisiä tai murteellisia muotoja *(mä, sä, mie, sie),* toistoa, partikkeleita *(no, ai se vai, nyt),* lyhyitä lauseita tai puhekielelle tyypillisiä sanoja ja fraasinomaisia ilmauksia. Ongelmalliseksi kääntämisen tekee, jos tekstissä on käytetty eri murteita tai muuta puhetta erottamaan kielen eri rekisterejä käyttäviä puhujia. (Tiittula – Nuolijärvi 2007: 400.)

5. Romaani *Jopparikuninkhaan poika* ja sen käännökset

5.1. Rajan kolmas huone

Tarkastelemani romaanin suomenkielisessä versiossa *Rajan kolmas huone* kertojan ääni on käännetty pääosin suomen yleiskielelle. Kääntäjän valintaan on todennäköisesti vaikuttanut ajatus siitä, että *Jopparikuninkhaan poika* on kirjoitettu meänkielen kirjakielellä. Romaanin kertoja on kuitenkin pieni poika, jonka suuhun kankeahko yleiskieli ei sovi ollenkaan. Dialogeihin kääntäjä on jättänyt meänkielistä puheenpartta, mutta ne eivät luo käännökseen riittävässä määrin sellaista alueellisen ja kulttuurisen taustan tuntua, jota lähtökielinen teksti huokuu.

Voi olla, että keskiverto suomalainen ei meänkielisestä versiosta ymmärrä ihan kaikkea, (pääasiassa sanastoa), mutta yleiskielinen käännös tekee ker-

ronnasta ainakin nykylukijan näkökulmasta katsottuna epäuskottavan. Meänkielisen kerronnan mehukkuudesta ei ole jäänyt kovinkaan paljon jäljelle, vaikka kääntäjä onkin ripotellut tekstiin murresanoja. Myös paikallisen elämänkuvauksen värikkyys, jota meänkielinen versio huokuu, menettää hehkeydestään suomennoksessa meänkieliseen kuvaukseen verrattuna. Ongelmana ei ole kuitenkaan suomentajan työn heikko laatu vaan kysymys käännösstrategiasta. Romaanin kieltä olisi voinut vain vähän muokata, eli kääntäjä olisi voinut valita sen kieleksi lapsen suuhun paremmin sopivan suomen peräpohjolan murteen. Silloin kerronnan tyyli olisi pysynyt kepeämpänä.

5.2. Unkarinnos: *A csempészkirály fia*

Unkarinkielisen käännöksen taustat ovat toiset. Myös unkarinkielisessä kaunokirjallisuudessa käytetään jossain määrin alueellista variaatiota, mutta vähemmän tai ainakin eri tavalla kuin suomalaisessa kaunokirjallisuudessa. Unkarin kielen murteille on ominaista, että ne eroavat toisistaan erityisesti prosodisten piirteiden perusteella: unkarinkieliset tekstit voivat siis olla puhuttuna selvästi murreväritteisiä, vaikka kirjoitettuna murteellisuus ei juurikaan tule näkyviin (vrt. Koski 2002: 54).

Pohjosen romaania unkarintaessaan kääntäjä on käyttänyt oman kielialueensa kielellisiä piirteitä, ja siksi käännöksessä on säilynyt samantyyppinen kerronnan kepeys kuin meänkielisessä romaanissa. Kääntäjä on käyttänyt murteellisia ilmauksia, mutta teksti kytkeytyy kuitenkin muualle kuin unkarinkieliseen kulttuuriympäristöön. Tämä johtuu siitä, että romaanissa on hyvin paljon kulttuurisidonnaisia termejä, joita kääntäjä on jättänyt tekstiin selitysten kera. Tällainen vieraannuttava käännösstrategia vie lukijan keskelle meänmaalaista kulttuuria. Myös unkarinkieliselle (kaunokirjalliselle) tekstille epätyypillinen lyhyiden lauseiden käyttö tyylittää tekstin lapsen suuhun sopivaksi.

> *Mama nincs itt. Nem szeretem itthon. Finnországban, Aino néném éknél igazi háború van. Itt ülök a menekültházban* (tässä kääntäjä käyttää alaviitettä: a háborús menekülteknek, kitelepítettek számára épített házikó), *ezt Aino férje, Paavo azért építette, hogy készen álljon, mire a németek tüze kialszik. Vajon miért nem égették fel a németek a mi oldalunkat is?* (Pohjanen 2011a, 21.)[1]

[1] Meänkielellä: ”Mamma on poijessa. Mie en triivastu kotona. Aino-musterin tykönä Suomen puolela sota on toelista. Mie istun evakkopirtissä, jonka Ainon Paavo oon rakentannu siksi, ette asunrakenus oon valmis Saksan kuuman tulen jälkhiin. Misis saksalainen ei ole polttanu meän puolta.” (Pohjanen 2009: 16.)

> ’Äiti on poissa. En viihdy kotona. Aino-tädin tykönä Suomen puolella sota on todellisuutta. Minä istun evakkopirtissä, jonka Ainon Paavo on rakentanut siksi, että asuinrakennus on valmiina Saksan polttavan tulen loputtua. Miksi saksalainen ei polttanut myös meidän puolta?’ (Suom. EP)

Lauseiden lyhyys tuo tekstiin juuri sellaista lapsen puheen illuusiota, jota romaanin kirjoittaja on tavoitellut.

5.3. Kääntäjän keinoja

Kun kääntäjä aloittaa *Jopparikuninkhaan poika* tyyppisen romaanin kääntämisen, hänen on ensinnäkin päätettävä, onko käännettävä teos kirjakieltä vai murretta. Tämä ratkaisu on tässä tapauksessa ensisijaisesti kielipoliittinen päätös. Kääntäjä ottaa väistämättä kantaa meänkielen asemaan itsenäisenä kielenä.

Tämän jälkeen kääntäjä päättää, miten hän siirtää lähtökielisen tekstin kulttuurisidonnaiset ainekset tulokieleen. Kääntäjä voi käyttää strategiana vieraannuttamista, eli hän voi jättää tekstiin lähtökielisiä sanoja ja ilmaisuja tai muita tulokielessä vieraita sanoja. Tämä on varteenotettava strategia, varsinkin jos ilmaisut ovat tarpeen kontekstin ymmärtämisen kannalta. Esimerkiksi sopii mainiosti lapsen kastamisen kuvaus, jossa pappi kastaa vastasyntyneen lapsen. Papilla ja kastettavan perheellä ei ole yhteistä kieltä, joten lapsi saa kasteessa oudon nimen Fryyky Sekasti (ks. Pohjanen 2009: 28–29).[2] Jotta nimen alkuperä tulisi ymmärretyksi, myös lähtökielinen lausahdus ”Fröökynä sen kasto.” täytyy välttämättä jättää myös tulokieliseen tekstiin. Molnár Bodrogi on näin tehnyt, mutta lisännyt tekstiin selityksen:

> *”– Fröökynä se kasto. Vagyis hogy a tanítónő előkeresztelte. És így a fiú neve Fryyky Sekasti lett, ahogy a pap értette a választ.”* (Pohjanen 2011, 34.) ’Fröökynä se kasto. Eli että opettajatar kastoi hänet. Ja niin pojan nimeksi tuli Fryyky Sekasti, niin kuin pappi ymmärsi vastauksen.’ (Suom. EP.)

[2] Muonionalustan seurakunthaan tuli norjalainen pappi, jonka nimiki oli meile vieras: Julienbö, norjalisela ö:lä tavattu. Tämä oli ollu tamilien tykönä Etelä-Intiassa misunäärinä. Ruottia se puhu ko pukki venäjää. Suomea se ei koskhaan ollu kuulukhaan. Yhtenä päivän se tuli Parkajoen kylhään, Vaaran talhon kasthaan poikalasta. Talon emäntä oli harjaantunnu pärjäähmään ummikopappien kans ko se tiesi, ette pappi ensin kyssyy kuka lapsen oon kastanu ja sitte mikä sille panhaan nimeksi. Pojasta piti tulla oskar henrik. – Mutta Julienbö-raukka vishiin käytti tamilien kastejärjestystä eikä kysyny ensin kuka pojan oli kastanu. Se kysy sen nimeä, mutta Vaaran emäntä tietenki vastasi niinku se pruukasi ensimäisheen kysymksheen, ette ”Fröökynä sen kasto.” Ja niin poika sai nimeksi Fryyky Sekasti. (Pohjanen 2009: 28–29.)

Kääntäjä voi käyttää kääntäessään kompensaatiota, jota molemmissa tarkastelemissani käännöksissä on käytetty. Murteellisia tai puhekielisiä sanoja on ripoteltu tekstin joukkoon luomaan puhekielisyyden illuusiota. Kääntäjä voi käyttää myös kotouttamista, jolloin hän menee syvemmälle kielen ja kulttuurin rakenteeseen. Hänen on tällöin pohdittava, mitkä asiat voi siirtää tulokielelle siten, että lähtökielinen kulttuuri kuitenkin näkyy tekstistä.

Enikő Molnár Bodrogi on käyttänyt hyvin paljon yleensä asiatekstien kääntämisessä käytettyä strategiaa, jolloin kääntäjä selittää lähtökielisen ilmauksen sisällön. Molnár Bodrogi käyttää käännöksessään hyvin paljon alaviitteitä, mikä on mielestäni hyvä vaihtoehto, koska kyseessä on alueellisesti niin kaukana oleva kulttuuri. Tällaista selittämistä suomenkielisessä versiossa ei tarvita, koska meänkielinen kulttuuri on suhteellisen lähellä. Myöskään ruotsinkielisiä repliikkejä ei välttämättä tarvitse kääntää suomeksi, mutta unkariksi niiden kääntäminen on välttämätöntä.

6. Lopuksi

Olen tarkastellut artikkelissani Bengt Pohjosen romaania *Jopparikuninkhaan poika* ja sen pohjalta valmistuneita suomen- ja unkarinkielistä käännöstä. Tarkastelemieni käännösten perusteella vaikuttaa siltä, että ei ole samantekevää, miten kääntäjä suhtautuu romaanin kieleen: meänkielien yleiskielenä vai suomen kielen murteena. Kääntäjä tekee sekä käännösstrategisen valinnan että kielipoliittisen päätöksen. Päätös ei ole yksinkertainen, koska kääntäjän olisi otettava huomioon myös esimerkiksi tyyliseikat. Tarkastelemassani romaanissa kertoja on pieni poika, joka tuskin missään maailman kolkassa puhuu samalla kielen variantilla kuin aikuinen. Romaanin suomentaja onkin tehnyt melko erikoisen päätöksen valitessaan kerronnan kieleksi yleiskielen. Romaanin unkarintaja puolestaan on valinnut kerronnan kieleksi oman alueensa kielivariantin transsilvanianunkarin, mikä on myös käännöksen kieleksi kiinnostava ratkaisu.

Molempien käännösten tekijät ovat käyttäneet useampia käännösstrategioita kääntäessään. Molemmat ovat käyttäneet keinona vieraannuttamista, mutta tulokielen kielialueen kaukaisuuden vuoksi unkarinkielisessä käännöksessä on käytetty lisäksi selittäviä alaviitteitä. Molemmat kääntäjät ovat käyttäneet käännöksissään myös kompensaatiota. Kuitenkin kokonaisuutena nämä kaksi käännöstä eroavat toisistaan hyvin paljon.

Transsilvanianunkari ei ole asemaltaan samanlainen kuin meänkieli, mutta myös se on monilta osin erilainen kuin emämaan virallinen yleiskieli. Unkarilainen lukija huomaa kääntäjän kielelliset ja sanastolliset valinnat, mutta

koska kääntäjä on jättänyt tekstiin myös meänkielisiä sanoja, käännöksen kielen alueellinen painotus ei todennäköisesti häiritse lukijaa.

Suomennoksen lukijaa puolestaan häiritsee juuri yleiskielisyys ja erityisesti se, että yleiskielisyys tekee kertojan äänestä epäuskottavan ja kankean. Tarkastelemieni käännösten suuri ero perustuu todennäköisesti siihen, että suomen ja unkarin kirjoitetun ja puhutun kielen erot ovat toisistaan poikkeavat: suomalainen puhekieli eroaa hyvin paljon kirjoitetusta yleiskielestä, kun taas unkarilaisen puhekielen erot ovat pääasiassa prosodisia. Toinen syy siihen, että käännökset herättävät niin erilaisia tuntoja, lienee se, että unkarilaisen ja suomalaisen kaunokirjallisuuden kielen konventiot ovat toisistaan hyvin poikkeavat. Suomalainen lukija on tottunut lukemaan puhekielen illuusiota tavoittelevaa tekstiä, kun taas unkarilainen lukija on tottuneempi yleiskieliseen kerrontaan myös puhekielen illuusiota vaativissa tekstinosissa.

Yhteistä suomen- ja unkarinkieliselle käännökselle on niiden pyrkimys tukea ja tehdä tunnetuksi meänkieltä ja meänkielistä kulttuuria, mitä Molnár Bodrogi (2010 ja 2011) omalta osaltaan artikkeleissaan korostaa. Suomenkielinen käännös taas osoittaa, että suomentaja haluaa korostaa meänkielen asemaa kielenä, ei murteena – onhan romaani käännetty suomeksi jopa kahteen kertaan. Kumpikaan käännöksistä ei siis ole yksinomaan kaunokirjallinen teos ja siinä mielessä kulttuurinen teko, vaan myös poliittinen kannanotto.

Lähteet

Andersson, Paula – Kangassalo, Raija 2003: Suomi ja meänkieli Ruotsissa. In: Jönsson-Korhola, Hannele – Lindgren, Anna-Riitta (toim.), Monena suomi maailmalla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 30–163.

Huss, Leena 2006: Uutta kielipolitiikkaa Skandinaviassa: Kenellä on vastuu vähemmistökielten säilyttämisestä? Virittäjä 110: 578–589.

Koski, Mauno 2002: Murteet muodissa. In: Herlin, Ilona et al. (toim.), Äidinkielen merkitykset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 49–74.

Liu, Max 2015: Unknown Soldiers by Vaino Linna; trans. Liesl Yamaguchi, book review. http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/unknown-soldiers-by-vaino-linna-trans-liesl-yamaguchi-book-review-10230644.html. (21.8.2015)

Makkonen-Craig, Henna – Vaattovaara, Johanna 2007: Murteiden uusi nousu. In: Riikonen, Hannu K. et al. (toim.), Suomennoskirjallisuuden historia 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 401–411.

Mikkola, Kaisa 2011: Epäoikeudenmukaisuuden historia. Parnasso 61/3: 52–53.

Molnár Bodrogi, Enikő 2010: A nyelvnélküliségtől az emberré válásig. In: Bányai, Éva (toim.), Kultúrák határán II. RHT Kiadó, Bukarest – Sepsiszentgyörgy. 117–127.
Molnár Bodrogi, Enikő 2011: Erdélyi kutatóként méenkieli nyelvrokonaink földjén. Erdélyi Múzeum 73/2: 142–151.
Mäkinen, Pirjo 2001: Ikinuori lähdeteksti, ikääntyvä kohdeteksti? In: Oittinen, R. – Mäkinen, P. (toim.), Alussa oli käännös. Tampere University Press Tampere. 407–425.
Pohjanen, Bengt 2009: Jopparikuninkhaan poika. Barents Publisher, Överkalix.
Pohjanen, Bengt 2011a: A csempészkirály fia. Koinónia, Cluj-Napoca.
Pohjanen, Bengt 2011b: Rajan kolmas huone. Mäntykustannus, Ranua.
Söderholm, Eira 2015: Kainun kielele oma kirjakieli. http://www.kvenskinstitutt.no/sprak/spraknormering/kirjakieli?page=0,0 (21.8.2015)
Tiittula, Liisa – Nuolijärvi, Pirkko 2007: Puhuttu kieli kaunokirjallisuuden suomennoksissa. In: In: Riikonen, Hannu K. et al. (toim.), Suomennoskirjallisuuden historia 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 387–400.
Winsa, Birger 1993: Meän kieli ja torniolaaksolaisitten kakskielisyys – Täälä pondathaan sprookit. Virittäjä 97: 3–33.

*

Dialect or language – language politics on the backround when choosing translational strategies

Where is the border between the dialect and the language? Does it follow the border of the countries? Is there difference, whether we decide to handle a source-language-novel as dialectal or not? These are the themes I am discussing in my paper focused on *Jopparikuninkhaan poika*, the novel by Bengt Pohjanen and its translations in Transylvanian Hungarian language and in Finnish. The birth history of the novel, Bengt Pohjanen wrote first in Swedish, later in Meän-language, is interesting per se, but the relationship between the novel written in Meän-language and its translation raises specific language political speculations on dialect and language. In my paper I am discussing on the other hand the relationship between Meän-language and the dialect of Finnish Nordbotten, on the other hand the issue, in which way the features of Meän-language are transferred into target language. Translating dialects causes necessarily troubles for the the translator but what are the strategies the translator choose when he/she starts to translate a novel, which is written on Meän-language.

ELIISA PITKÄSALO